

ที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายอย่างไทยในกรุงเทพมหานคร*

Thai Style Residential And Commercial Building In Bangkok

วีรวัต โอภาเฉลิมพันธ์ (Weerawat Opacha.ermpan)**

ประติมา นิมเสมอ (Pratima Nimsamer)***

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันความเจริญในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านวัตถุและเศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตและอาคารบ้านเรือนของคนไทยภาคกลางเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงกระทบในด้านวัตถุเท่านั้น แต่รวมถึงด้านพฤติกรรมและการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงที่ผู้คนใช้ชีวิตกันอย่างเร่งรีบ ต่างคนต่างอยู่ ซึ่งแตกต่างจากชีวิตชาวไทยในอดีต ที่พักอาศัยส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นการก่อสร้างด้วยระบบอุตสาหกรรมและวัสดุสมัยใหม่ มีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศแถบยุโรป ซึ่งอาคารสมัยใหม่เหล่านี้ ส่วนใหญ่ไม่เหมาะสมต่อสภาพภูมิประเทศภูมิอากาศของประเทศไทย นอกจากนั้นอาคารเหล่านี้ยังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้อยู่อาศัยให้เปลี่ยนไปเป็นแบบสังคมเมืองใหญ่

โครงการทดลองออกแบบขึ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาลักษณะเรือนไทยและเรือนค้าขายในชุมชนไทยภาคกลาง โดยเฉพาะในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม การใช้พื้นที่ ความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้คน และความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เพื่อนำมาทดลองออกแบบโครงการ “ที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายอย่างไทยในกรุงเทพมหานคร” โดยมีเป้าหมายของการออกแบบเพื่อนำข้อดีของสถาปัตยกรรมไทยในอดีตมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับวิถีชีวิตแบบคนเมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะ การสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้ใช้โครงการมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น พร้อมกับการแสดงเอกลักษณ์ สถาปัตยกรรมไทยโดยใช้วัสดุและเทคโนโลยีสมัยใหม่

คำสำคัญ: เรือนไทย, เรือนร้านค้า, สถาปัตยกรรมไทย, ชุมชน, อาคารพักอาศัยและค้าขาย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร (This article is part of a thesis for The Degree Master of Architecture Program in Thai Architecture Department of Architecture and Related Arts, Silpakorn University)

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student, The Degree Master of Architecture Program in Thai Architecture, Department of Architecture and Related Arts, Silpakorn University., w_wat@hotmail.com, 0869764465

*** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร., ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
Thesis Advisor Dr., Department of Architecture and Related Arts, Silpakorn University.

Abstract

In the past before modernization took place in the Central region of Thailand, the traditional Thai houses and shop houses were the majority residential buildings of the urban Thai communities. These two building types had been developed for hundreds of year to suit with Thai culture, including its flood plain topography and tropical climate.

Nowadays, in concerning, particularly in terms of material and economy, which force changes in Thai people's ways of life and building styles. These changes, not only affect on material side but also people behaviour and relationship among people in the communities. Especially in Bangkok, the capital city of Thailand, where people live with repid and individually concern. The majority of modern residential buildings are in European style and built by using new materials and technology from industrial systems. Those buildings are not suitable for the topograhly and climate of Thailand. Moreover, they cause Thai people's behaviour and ways of life changes to be the urban society.

This design project aims to study the characteristics of the traditional Thai house and shop house of Thai communities in the Central region, in terms of building form and the use of space how they are appropriate to Thai society and environments. Then, using the information from the study to do experimental design project on "Thai style residential and commercial space in Bangkok". The final design intends to create the new residential and commercial building project which encourage community relations and present the unique characteristics of Thai architecture by using modern materials and technology at the same time.

Keywords: Thai house, shop house, Thai architecture, community, Residential and commercial Building

บทนำ

ในอดีตภาคกลางของประเทศไทยเป็นชุมชนที่มีที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายเป็นส่วนประกอบสำคัญของการสร้างชุมชน โดยที่พักอาศัยและร้านค้าถูกสร้างให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ปัจจุบันความเจริญส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครมากกว่าในชนบท มีการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ สังคมเป็นแบบต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ส่งผลถึงรูปแบบที่พักอาศัยและร้านค้าที่สร้างตามสมัยนิยมซึ่งได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก จนบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาคกลาง จึงนำไปสู่การศึกษารูปแบบของที่พักอาศัยและร้านค้าในอดีตอันได้แก่เรือนไทยและเรือนค้าขายในชุมชนดั้งเดิม โดยเลือกขอบเขตการศึกษาในภาคกลางของประเทศไทยตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการออกแบบโครงการ ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถสร้างลักษณะไทยและสอดคล้องกับบริบทของกรุงเทพมหานคร

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายในภาคกลางของประเทศไทยในด้านพื้นที่ใช้สอย ที่ว่างรูปทรง ลักษณะวัสดุและการตกแต่ง สำหรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบให้ได้อาคารที่มีลักษณะแบบไทย
2. ทดลองออกแบบที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายที่มีลักษณะไทยใหม่ในบริบทของกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งอิทธิพลต่างๆที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของที่พักอาศัยและร้านค้า
2. ศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของเรือนไทยและร้านค้าในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ทั้งในชนบทและกรุงเทพมหานคร
3. วิเคราะห์การวางผังของที่พักอาศัยและพื้นที่ร้านค้า การใช้พื้นที่ในอาคาร องค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรม รวมทั้งลักษณะไทยในที่พักอาศัยและร้านค้า ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย
4. ทดลองออกแบบโครงการโดยนำข้อมูลที่ได้ศึกษามาจากข้อ 1 ถึง 3 มาประยุกต์ใช้ในการวางผังโครงการและออกแบบส่วนของที่พักอาศัยและพื้นที่ร้านค้า

ลักษณะของที่พักอาศัยในภาคกลางของประเทศไทย

คนไทยภาคกลางมีวิถีผูกพันกับแม่น้ำลำคลองอย่างแนบแน่นดังจะเห็นได้จากการสร้างชุมชนต่างๆตามริมแม่น้ำลำคลอง บ้านเรือนส่วนใหญ่ออกแบบให้อยู่กับน้ำได้ทั้งการอยู่แบบเรือนแพ เรือนยกพื้นสูง เนื่องจากมีช่วงเวลาที่เกิดน้ำท่วมในราวเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมของทุกปี¹

รูปแบบของเรือนไทย

เรือนไทย เป็นเรือนหมู่ยกพื้นสูงประกอบด้วยเรือนนอนและเรือนครัวเป็นหลัก เชื่อมเรือนต่างๆด้วยชาน หากมีการขยายครอบครัวจะสร้างเรือนนอนเพิ่มและต่อชานไปเชื่อมเรือนหลังใหม่ สำหรับเรือนคหบดีจะมีเรือนเพิ่มขึ้นอีก เช่น หอนั่ง หอนก² ด้านล่างของเรือนเป็นใต้ถุนใช้สำหรับเป็นที่ทำงานพักผ่อนในตอนกลางวันยามที่แดดร้อน

ลักษณะผังพื้นของเรือนไทย เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแต่ละช่วงเสากว้างเท่าๆกัน นิยมสร้างส่วนยาวสามช่วงเสาเรียกว่า สามห้อง แต่ละห้องมีหน้าต่างหนึ่งบาน³ ผนังเรือนมีทั้งผนังไม้จริงและไม้ไผ่ ไม้ไผ่ได้แก่ ผนังแบบฝาประกนซึ่งเป็นผนังที่พบมากที่สุด เป็นการนำไม้ชิ้นเล็กมาประกอบเป็นผนังกว้างหนึ่งช่วงเสา ผนังแบบฝาขัดแตะเป็นผนังที่สานด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกทำให้ผนังสามารถระบายอากาศได้ นิยมใช้กับเรือนครัว ส่วนหลังคาเรือนเป็น

¹ ฤทัย ใจจงรัก, เรือนไทยเดิม, (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2543), 27.

² เรื่องเดียวกัน, 14.

³ น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง], แบบแผนบ้านเรือนในสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2555), 19.

จั่วทรงสูง มีชายคายื่นยาว มุงด้วยวัสดุประเภท จาก, แปก หรือกระเบื้องดินเผา⁴ ด้านหน้าเรือนเป็นระเปียงเปิด ออกสู่ชาน พื้นระเปียงลดระดับจากเรือนนอนและมีชายคายื่นแคดกันฝน

ชาน เป็นส่วนเชื่อมต่อเรือนต่างๆเข้าด้วยกัน เป็นเสมือนพื้นดินในยามน้ำท่วม กิจกรรมต่างๆที่เคยอยู่ใต้ถุนถูกย้ายขึ้นมายู่บนชานแทน นอกจากนั้นชานยังเป็นที่พักผ่อน รับแขก จัดงานประเพณี เช่น โกนจุก, ทำบุญบ้าน, แต่งงาน เป็นต้น⁵

ใต้ถุน เป็นพื้นที่ใต้เรือน ใช้สำหรับเป็นที่ทำงานและพักผ่อนในตอนกลางวัน รวมทั้งเก็บเครื่องมือทางการเกษตร และเรือ เป็นต้น

อิทธิพลจากชาวต่างชาติมีผลต่อรูปแบบที่พักอาศัยในภาคกลางของประเทศไทย

ที่พักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน

ชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทยได้สร้างบ้านเรือนและสถานที่เคารพแบบของตนเอง ขึ้น โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นและนำเข้าจากประเทศจีน ช่วงที่ก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ส่วนใหญ่เป็นอาคารสองชั้น มีทั้งอาคารแบบไม้แป้นตึก แบบก่ออิฐถือปูน ทรวดทรงเป็นแบบเก้งจีน รวมทั้งบ้านคหบดีจีนที่สร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน

บ้านแบบจีนนี้นิยมวางผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีลานโล่งตรงกลาง มีเรือนประธานเป็นเรือนใหญ่ขวางตรงกลาง ซึ่งเป็นเรือนสำหรับวางแท่นบูชาบรรพบุรุษและห้องนอนของผู้ใหญ่ในบ้าน เรือนที่วางตั้งฉากกับเรือนใหญ่จะเป็นเรือนของบุตร ภรรยา หรือญาติ ชั้นล่างใช้เป็นห้องเก็บของหรือที่พักอาศัยของบริวาร ผนังบ้านด้านนอกใช้เป็นกำแพงบ้านไปด้วยในตัวจึงมักไม่มีหน้าต่างที่ผนังชั้นล่าง บ้านชาวจีนมักมีช่องระบายอากาศน้อยด้วยเป็นเพราะเอาแบบอย่างมาจากประเทศจีนซึ่งมีอากาศหนาวเย็น⁶ โครงหลังคาเป็นไม้มุงด้วยกระเบื้องกาบแบบจีน ความลาดชันของหลังคาน้อยกว่าเรือนไทย พื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นพื้นไม้

ที่พักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก

ในสมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากมีการค้าขายกับประเทศจีนแล้วยังมีการติดต่อค้าขายกับประเทศทางตะวันตกอย่างกว้างขวาง เริ่มมีการสร้างบ้านรูปแบบตะวันตกเพื่อเป็นที่พักอาศัยของชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย ต่อมาบ้านแบบตะวันตกได้รับการยอมรับในสังคมผู้มีฐานะและยศศักดิ์แสดงถึงความมีหน้ามีตาในสังคมของเจ้าของบ้านอีกด้วย ส่วนใหญ่มีรูปแบบและการตกแต่งที่หรูหราใหญ่โตตามแบบตะวันตกรวมทั้งการจัดเนื้อที่ใช้สอยภายในด้วย⁷

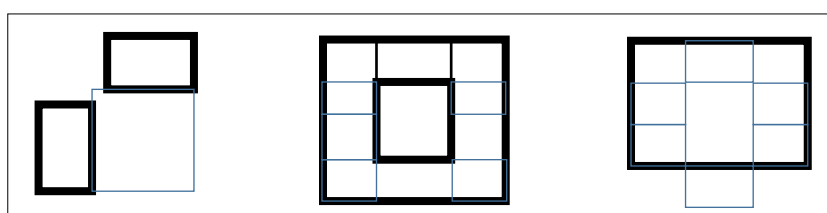
⁴ ฤทัย ใจจงรัก, เรือนไทยเดิม, 30.

⁵ ประติมา นิมสมอ, “การต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่นชาวน้ำในลุ่มน้ำภาคกลาง,” หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 8 (กันยายน 2554-สิงหาคม 2555), 7.

⁶ ผุสดี ทิพทัส, สถาปัตยกรรม...ย้อนมองอดีต พินิจปัจจุบัน, (ม.ป.ท.: โรงพิมพ์เมฆาเพรส, 2535), 52.

⁷ ผุสดี ทิพทัส, สถาปัตยกรรม...ย้อนมองอดีต พินิจปัจจุบัน, 45.

การวางผังพื้นของบ้านตามแบบตะวันตกนั้น มักจะคำนึงถึงความสัมพันธ์กับโครงสร้างและความสะดวกในการใช้เนื้อที่มากกว่าจะคำนึงถึงทิศทางแดดและลม⁸ การใช้งานห้องจะมีผนังกันห้องตามประโยชน์ในสอยและวางเครื่องเรือนตามการใช้งานนั้นๆ เช่น ห้องรับแขกจะมีเครื่องเรือนเป็นชุดรับแขก ห้องอาหารมีโต๊ะเก้าอี้สำหรับนั่งรับประทานอาหาร ห้องนอนมีเตียงนอน รูปแบบนี้ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะของที่พักอาศัยในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ต่อมานบ้านตะวันตกมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในเขตร้อนชื้นมากขึ้นโดยการออกแบบระเบียงรอบบ้าน มีเพดานสูง ช่องลมใหญ่ มีหน้าต่างมาก หน้าจั่วมักมีช่องระบายอากาศเป็นบานเกล็ดช่วยระบายความร้อนจากหลังคาออกไป⁹ แต่การวางผังพื้นและประโยชน์ใช้สอยนั้นยังคงรูปแบบวิถีชีวิตชาวของชาวตะวันตกอยู่มาก

(ก) ไทย

(ข) จีน

(ค) ตะวันตก

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบการวางผังของที่พักอาศัยแบบไทย แบบจีนและแบบตะวันตก

สรุปลักษณะการวางผังที่พักอาศัยแบบไทย จีน และตะวันตก ได้ดังนี้

- (ก) ผังเรือนไทยผนังสัมผัสอากาศทั้ง 4 ด้าน แต่ละห้องวางล้อมที่ว่าง (ชาน)
- (ข) ผังแบบจีน สร้างกำแพงล้อมพื้นที่และเปิดลานตรงกลาง ห้องหลักจะอยู่ตรงกลางด้านหลัง
- (ค) ผังแบบตะวันตก มีการยื่นมุขด้านหน้า จัดห้องไว้ภายในกรอบของตัวอาคาร

ลักษณะของพื้นที่ค้าขายในภาคกลางของประเทศไทย

พื้นที่ค้าขายเริ่มจากการนำผลผลิตในครัวเรือนที่เหลือจากการใช้ชีวิตประจำวันมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันภายในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง เป็นการนัดกันบนพื้นที่ของชุมชน ส่วนใหญ่จะเริ่มจากพื้นที่ที่เป็นจุดตัดของการคมนาคม ต่อมาค่อยๆ พัฒนาเป็นตลาดนัดริมฝั่งน้ำ, ตลาดน้ำและตลาดขนส่งสินค้าทางน้ำและทางบก เมื่อตลาดเป็นที่นิยมของชุมชนในละแวกข้างเคียง ตลาดขยายตัวใหญ่ขึ้นมีการเพิ่มจำนวนร้านค้าและร้านค้าขายกึ่งพักอาศัยรายล้อมตลาด¹⁰

⁸ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), 130.

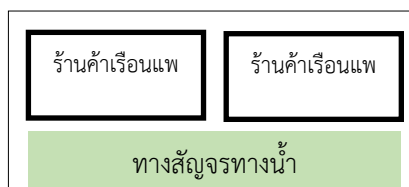
⁹ ผุสดี ทิพทัส, สถาปัตยกรรม...ย้อนมองอดีต พินิจปัจจุบัน, 54.

¹⁰ อรศิริ ปาณินนท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง (กรุงเทพฯ: เจพรี้น, 2544), 2.

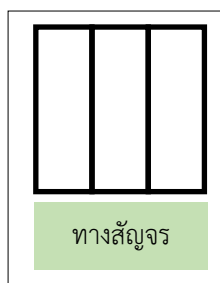
ตลาดที่อยู่ติดริมน้ำมักจะพบเรือนแพเรียงรายริมตลิ่ง เรือนแพเป็นเรือนร้านค้ารูปแบบแรกๆ มีลักษณะคล้ายกับเรือนไทยบนบกแต่ไม่มีใต้ถุน ตัวเรือนวางอยู่บนลูกบวบลอยอยู่ในน้ำ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนไทยแฝด เรือนหลังในเป็นส่วนพักอาศัย ส่วนเรือนหลังนอกเป็นเรือนร้านค้า มีฝาผนังเปิดปิดด้านหน้าที่ติดกับน้ำ¹¹

เรือนแถวเป็นเรือนร้านค้าที่พบได้ทั่วไปคาดว่าได้รับอิทธิพลจากชาวจีนส่วนใหญ่สร้างติดพื้นดินมีตั้งแต่ 1-3 ชั้น เรียงกันเป็นแถว ด้านหน้าเป็นส่วนค้าขาย ส่วนพักอาศัยจะอยู่ทางด้านหลัง หรืออยู่ชั้นบน ชั้นล่างเป็นส่วนร้านค้าที่มีทางเข้าเป็นฝาผนัง หรือประตูบานพับเพื่อให้สามารถเปิดได้ตลอดความกว้างของเรือนให้สามารถเห็นสินค้าได้ชัดเจน ด้านหน้าของเรือนแถวมีชายคายื่นสำหรับบังแดดและกันฝนโดยใช้ค้ำยันในการรับน้ำหนัก ได้ขยายความเป็นเสมือนพื้นที่ซ้อนทับกันระหว่างพื้นที่ของทางสัญจรและพื้นที่หน้าร้าน พื้นที่ภายในร้านเป็นพื้นที่ที่สาธารณะให้คนสามารถเข้ามาเลือกซื้อสินค้าได้ การระบายอากาศโดยช่องลมด้านบนเหนือประตูหรือหน้าต่างช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ตลอดเวลา ชั้นบนหลังคายื่นคลุมพื้นที่ระเบียงและตั้งเสาเพื่อรับชายคา ลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบมาตรฐานแบบหนึ่งของเรือนแถวไม่ในชุมชนพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย¹²

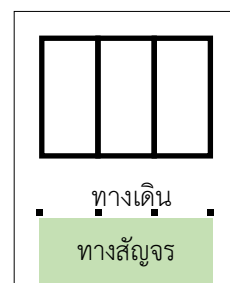
วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาพร้อมกับการสร้างเมืองแบบชาวตะวันตกที่มีการใช้ถนนเพื่อเป็นทางคมนาคมขนส่งหลักแทนที่แม่น้ำลำคลอง มีการสร้างตึกแถวอย่างสิงคโปร์ (รูปแบบตะวันตก) ตามแนวนอนตัดใหม่ ตึกแถวนี้มี 2 ชั้น ชั้นบนมีหน้าต่าง 1-2 บาน บานประตูหน้าต่างเป็นไม้ มีทั้งแบบลูกฟักและบานเกล็ดเหนือประตูมีช่องระบายอากาศรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือทรงโค้ง มีทางเดินด้านหน้าที่เชื่อมกันตลอดตึกแถว¹³

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์การวาง
ร้านค้าเรือนแพกับทางสัญจร

ภาพที่ 3 แสดงความ
สัมพันธ์การวางเรือนแถว
(แบบจีน) กับทางสัญจร

ภาพที่ 4 แสดงความ สัมพันธ์
การวางตึกแถว (แบบตะวันตก)
กับทางสัญจร

¹¹ ฤทัย ใจจงรัก, เรือนไทยเดิม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2543), 23.

¹² อรศิริ ปาณินนท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง (กรุงเทพฯ: เจพรี, 2544), 46.

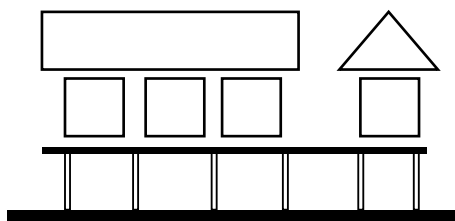
¹³ สมชาติ จีงสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2480, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 40.

ส่วนของตลาดสดมีการพัฒนาให้ทันสมัยตามมาตรฐานตะวันตก ทำให้เกิดการจัดระเบียบของการค้าขายโดยการสร้างโรงอาคารถาวรยกพื้นสูงแบ่งเป็นช่องๆ สำหรับจำหน่ายสินค้าประเภทอาหารสด อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ “ตลาด” โดยรอบของตลาดหรือด้านหน้าจะมีอาคารร้านค้าถาวรจำหน่ายสินค้าประเภทอื่นๆ¹⁴ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ร้านขายของชำ เป็นต้น

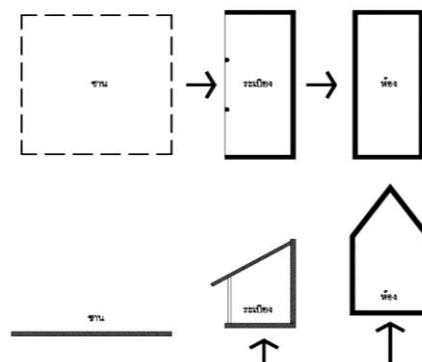
บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์ลักษณะไทยในอาคารพักอาศัย

1. ลักษณะไทยอย่างหนึ่งที่ชัดเจนคือความเกี่ยวข้องกับน้ำ ดังจะเห็นได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเช่น ลักษณะปลายปั้นลมของเรือนไทย 2 ประเภทคือ ปั้นลมแบบหางปลาที่มีลักษณะเป็นไม้แกะสลักเป็นรูปหางปลา และปั้นลมแบบตัวเหงาซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการลดรูปมาจากหางหงษ์หรือหัวนาคของอาคารโบสถ์วิหารทางศาสนาพุทธ นอกจากนั้นการยกพื้นสูงของเรือนไทยก็เพื่อให้พ้นระดับน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก
2. รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของเรือนไทยคือการยกพื้นสูง หลังคาจั่วสูง ชายคายื่นคลุม มีการระบายอากาศที่ดีเหมาะสมกับภูมิประเทศและภูมิอากาศของภาคกลาง
3. ผนังเรือนไทยมีลักษณะเป็นผนังสำเร็จรูปประกอบขึ้นเป็นตัวเรือน ซึ่งทำให้เกิดความซ้ำกันของรูปด้านเป็นจังหวะ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรือน 3 ช่วงเสา
4. การใช้ชานเพื่อเชื่อมเรือนต่างๆ เข้าด้วยกันและการวางตำแหน่งของเรือนที่ตั้งฉากกันทำให้เกิดกลุ่มเรือนที่มีทั้งแบบสมมาตรและแบบอสมมาตร ให้ความรู้สึกถึงทางและการและกิ่งอิสระสร้างให้เกิดองค์ประกอบของรูปด้าน ที่เห็นทั้งด้านยาวและด้านสกัดพร้อมๆ กันทำให้เกิดความน่าสนใจไม่ซ้ำจนน่าเบื่อ
5. การวางเรือนอิสระจากกันโดยมีชานเชื่อมถึงกันนี้ ทำให้ลมพัดผ่านโดยรอบตัวเรือนทุกหลังทำให้เรือนทุกหลังได้ลมและแสงแดด ซึ่งทำให้ไม่ร้อนและอับทึบ
6. ลำดับการเข้าถึงของเรือนไทยจากชานสู่ระเบียงและสู่ภายในตัวเรือน มักมีการเพิ่มขึ้นของระดับพื้นจากต่ำไปสูง และการเพิ่มขึ้นของการปิดล้อมด้านข้างจากพื้นที่โล่งไปสู่พื้นที่ที่ปิดล้อม ซึ่งอาจเปรียบได้กับการเปลี่ยนจากพื้นที่สาธารณะไปสู่พื้นที่กึ่งสาธารณะ และสู่พื้นที่ส่วนตัวตามลำดับ ซึ่งระเบียบในเรือนไทยเป็นเสมือนพื้นที่เปลี่ยนหรือพื้นที่กึ่งสาธารณะ

ภาพที่ 5 แผนผังแสดงชิ้นส่วนสำเร็จรูปของเรือนไทย

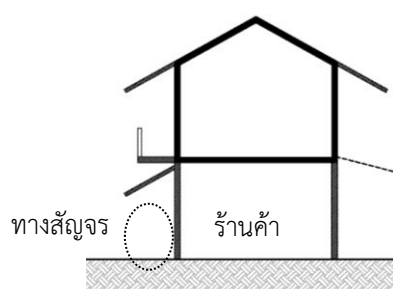
ภาพที่ 6 แผนผังแสดงลำดับการเข้าถึงของเรือนไทย

¹⁴ เกียรติ จิระกุล และคนอื่นๆ, ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและการพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), 23.

การวิเคราะห์ลักษณะไทยในพื้นที่ค้าขาย

1. ลักษณะตลาดแบบไทย คือการที่มีร้านค้าอยู่รวมกันภายใต้ชายคาเดียวกันเป็นพื้นที่เปิดโล่งมีทางเดินตัดกันเป็นระบบตาราง มีการระบายอากาศได้ดี

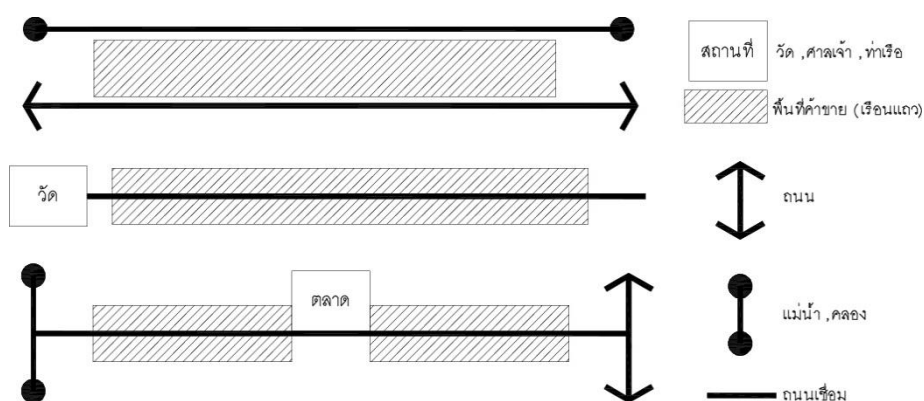
2. เรือนร้านค้า จะอยู่ติดทางสัญจรทั้งที่เป็นถนนและทางเดินเท้า เป็นลักษณะของเรือนแถวขนานไปกับทางสัญจรที่เชื่อมต่อกับถนนหลัก หรือเป็นถนนที่ต่อเนื่องมาจากสถานที่สำคัญของชุมชน เช่น วัด ศาลเจ้า หรือตลาดสด รูปแบบเรือนร้านค้าลักษณะนี้จะมีช่องระบายอากาศเหนือประตูหน้าต่างทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหน้าจะมีชายคาเพื่อบังแดดและฝน สามารถเดินได้ตลอดแนว ซึ่งพื้นที่ใต้ชายคานี้เป็นเสมือนส่วนต้อนรับของร้านค้า

ภาพที่ 7 แผนผังแสดงรูปตัดเรือนแถวร้านค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ค้าขายและชุมชน

ร้านค้าจะขยายตัวไปตามทางสัญจรหลัก และกระจายตัวออกจากสถานที่สำคัญของแหล่งชุมชนเช่น ตลาดสด, วัด เป็นต้น เมื่อร้านค้าขยายตัวไปตามทางสัญจรนั้นๆจนเต็มพื้นที่ จะเริ่มสร้างทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างทางสัญจรหลัก ทั้งทางน้ำ และทางบก หรือกระจายตัวออกจากสถานที่สำคัญ

ภาพที่ 8 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ร้านค้ากับทางสัญจรในรูปแบบต่างๆ

ที่ตั้งโครงการ

ที่ตั้งของโครงการอยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองที่มีวิถีชีวิตของคนมีความเร่งรีบ มีความเป็นส่วนตัวสูงและต้องการความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน

โดยมีเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้งโครงการคือสามารถเชื่อมต่อกับระบบขนส่งหลักของกรุงเทพมหานครได้ เป็นพื้นที่ชุมชนและเป็นย่านค้าขายมาตั้งแต่ในอดีต และเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างทางสัญจรหลักเพื่อสร้างบรรยากาศย่านตลาดชุมชนในอดีต รวมถึงให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้ศึกษา

จากการวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ตามเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้ง สรุปได้ว่าที่ตั้งโครงการอยู่ในเขตบางรักใกล้สถานีรถไฟฟ้า BTS ดากลินและวัดยานนาวา เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างทางสัญจรคือแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญกรุง ในสมัยรัชกาลที่ 5 เขตนี้เป็นเขตพื้นที่พักอาศัยและค้าขาย มีการค้ากับทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกเป็นตลาดใหญ่ ตลาดบางรักนับเป็นตลาดสำคัญในชุมชน รวมถึงการตั้งบริษัทห้างร้านต่างๆและโรงแรม¹⁵

สมัยต้นรัตนโกสินทร์พื้นที่ตั้งโครงการนี้เป็นท่าเรือสำเภาจีน ต่อมากลายเป็นท่าเรือสำคัญใช้ในการขนส่งสินค้าซึ่งเปลี่ยนผู้เช่าจากบริษัทเมล์จีนสยามมาเป็นตระกูลหวังหลีในปีพ.ศ. 2472 จนมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นยุคของท่าเรือของบริษัทยุคใหม่เรือทะเล (บดท.) เช่าพื้นที่ต่อจากตระกูลหวังหลีและใช้ท่าเรือหวังหลีเป็นท่าเรือสำคัญในการขนส่งสินค้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับธุรกิจค้าข้าวของบริษัทข้าวไทย เพื่อลดการผูกขาดของพ่อค้าจีนและตะวันตก แต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทนี้ได้สูญเสียเรือจนกระทั่งขาดทุนมากและเลิกกิจการไป ที่สำคัญเมื่อท่าเรือคลองเตยสร้างเสร็จและเปิดดำเนินการในปีพ.ศ. 2494 ความสำคัญของท่าเรือหวังหลีก็ลดลง¹⁶

การออกแบบโครงการที่พักอาศัยและพื้นที่ค้าขายอย่างไทยในกรุงเทพมหานคร

แนวความคิดหลักในการออกแบบเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ในโครงการเดียวกันรวมถึงออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไทย โดยวางโครงการให้เป็นเสมือนทางสัญจรเชื่อมระหว่างทางสัญจรหลักเพื่อสะท้อนรูปแบบชุมชนในอดีต โดยแบ่งพื้นที่โครงการออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือส่วนที่พักอาศัย ส่วนพื้นที่ค้าขาย และส่วนกลาง

พื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ

1. พื้นที่ส่วนที่พักอาศัย รวมห้องพักจำนวน 58 ห้อง ประมาณ 3,500 ตารางเมตร
2. พื้นที่ค้าขาย จำนวน 60 ร้านค้า ประมาณ 3,100 ตารางเมตร
3. พื้นที่ส่วนกลางประมาณ 2,000 ตารางเมตร ได้แก่ สวน, ห้องน้ำ, ที่จอดรถ, สระว่ายน้ำ, ห้องสมุด, ห้องเครื่องนาระบบต่างๆ เป็นต้น

¹⁵ เกียรติ จิระกุล และคนอื่นๆ, ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและการพัฒนา, 8.

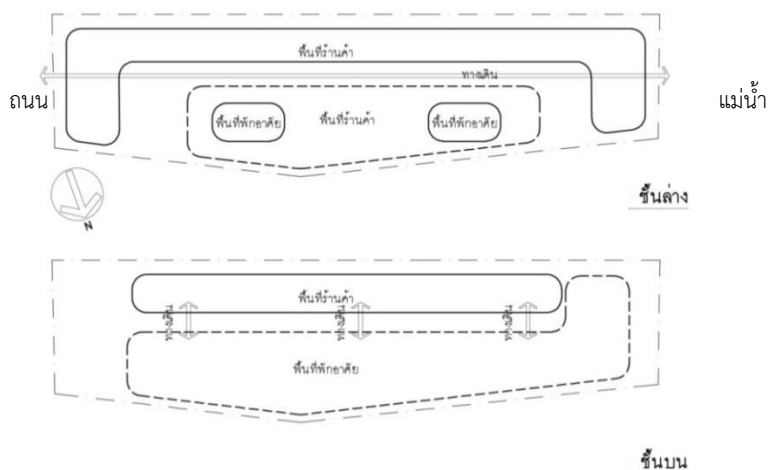
¹⁶ ผู้จัดการรายวัน, ชุมชนซอยหวังหลี ธรณี (สงฆ์) นี่ใครครอง?, เข้าถึงเมื่อ 29 มกราคม 2560. เข้าถึงได้

การวาง Zoning

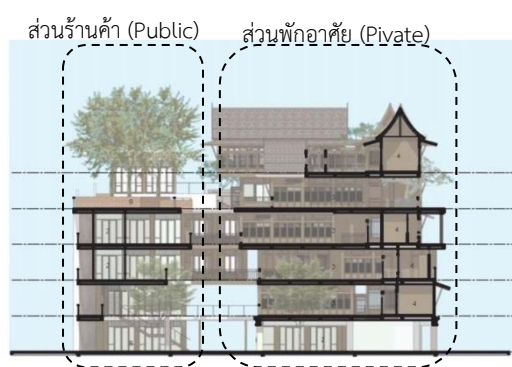
1. สร้างทางสัญจรภายในโครงการตั้งแต่ถนนจนถึงท่าเรือ โดยมีร้านค้าขนาดเล็กทั้งสองด้านเพื่อสะท้อนการวางผังของชุมชนเดิมค้าขายที่มีลักษณะไทย

2. วางร้านค้า (ส่วนPublic) ในตำแหน่งด้านติดฝั่งแม่น้ำและฝั่งถนน เพื่อเป็นเสมือนส่วนต้อนรับของโครงการ สร้างความมีชีวิตชีวาและเชื้อเชิญคนให้เข้าสู่โครงการ โดยวางอยู่ทางฝั่งทิศใต้ตามความยาวของพื้นที่ เพื่อเชื่อมส่วนร้านค้าระหว่างฝั่งแม่น้ำและฝั่งถนน

3. การวางพื้นที่พักอาศัย (ส่วนPrivate) เริ่มต้นที่ชั้น 2 โดยจะวางไว้ด้านยาวของโครงการด้านทิศเหนือและด้านติดริมแม่น้ำแยกส่วนจากพื้นที่ค้าขาย เพื่อทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวกับผู้พักอาศัยในโครงการ และสร้างความเชื่อมต่อทางสายตา เพื่อให้ส่วนพักอาศัยสามารถมองเห็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ค้าขายได้

ภาพที่ 9 การจัด Zoning

ภาพที่ 10 รูปตัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนร้านค้าและส่วนพักอาศัย

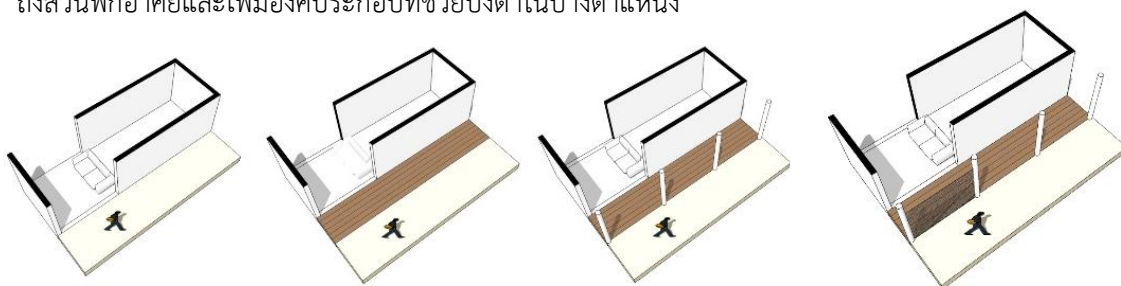

ภาพที่ 11 ผังพื้นที่แสดงส่วนพื้นที่สาธารณะ (PUBLIC) และพื้นที่ส่วนตัว (PRIVATE)

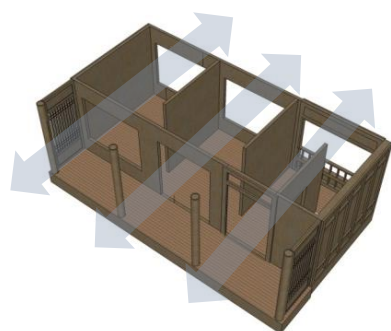
แนวทางการออกแบบส่วนที่พักอาศัย

การออกแบบห้องพักอาศัยประยุกต์จากพื้นที่การใช้งานในเรือนไทยเดิม โดยสามารถเพิ่มพื้นที่เป็น UNIT คล้ายกับการเพิ่มเรือนของเรือนหมู่ เข้าถึงทางด้านยาวของห้องและเจาะช่องที่ผนัง 2 ด้านเพื่อให้ลมผ่านได้ดี (ภาพที่ 13)

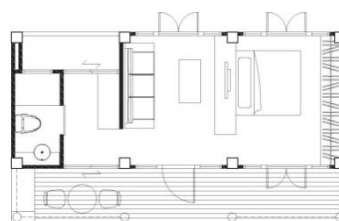
การวางผังพื้นที่ส่วนพักอาศัยแบบเป็นห้องชุด เป็นการประยุกต์รูปแบบมาจากการวางผังของเรือนไทย โดยจัดระเบียบห้องพักต่างๆลงในพื้นที่ให้เกิดเป็นจังหวะของเรือนระหว่างด้านยาวและด้านสกัด วางตำแหน่งห้องให้เกิดพื้นที่ปิดล้อมขนาดใหญ่และเล็กในแต่ละชั้นเพื่อสร้างให้เกิดพื้นที่กึ่งสาธารณะที่สร้างโอกาสให้คนในโครงการได้ทำความรู้จักกัน ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาระยะความเป็นส่วนตัวไว้ โดยเว้นระยะห่างจากทางเดินถึงส่วนพักอาศัยและเพิ่มองค์ประกอบที่ช่วยบังตาในบางตำแหน่ง

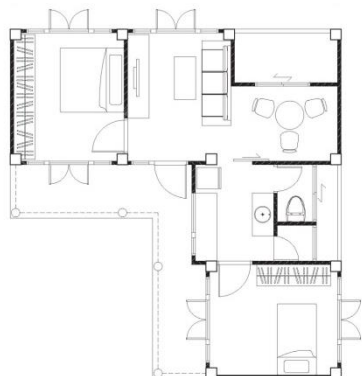
ภาพที่ 12 การเพิ่มระดับความเป็นส่วนตัวของห้องพัก

ภาพที่ 13 แนวคิดการวางผังพื้นที่เพื่อให้ลมผ่านได้ทุกส่วนของห้องพัก

ภาพที่ 14 ส่วนพักอาศัยแบบ 1 ห้องนอน (เรือนนอน)

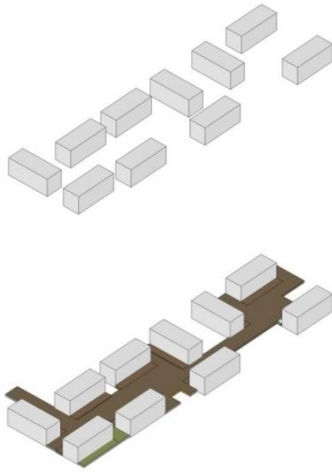

ภาพที่ 15 ส่วนพักอาศัยแบบ 2 ห้องนอน (เรือนนอน+เรือนครัว)

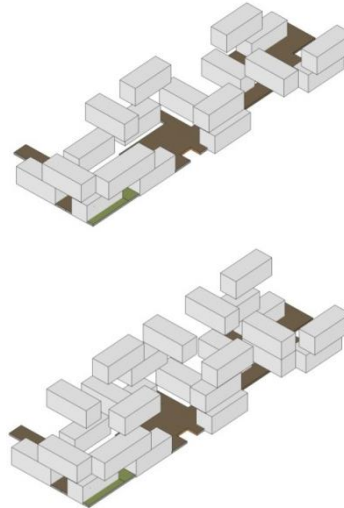

ภาพที่ 16 ส่วนพักอาศัยแบบ 3 ห้องนอน (เรือนนอน 2 เรือน+เรือนครัว)

การวางห้องพักในทางตั้งจะวางซ้อนชั้นไม่ให้ตรงกันมีการวางสลับ วางซ้อน และวางเหลื่อมกันเพื่อให้อาคารยังคงได้สัดส่วนที่ไม่ใหญ่โตและให้แสงสามารถลอดลงไปในพื้นที่ล่างๆ ได้

ภาพที่ 17 การวางห้องพักในแนวราบ

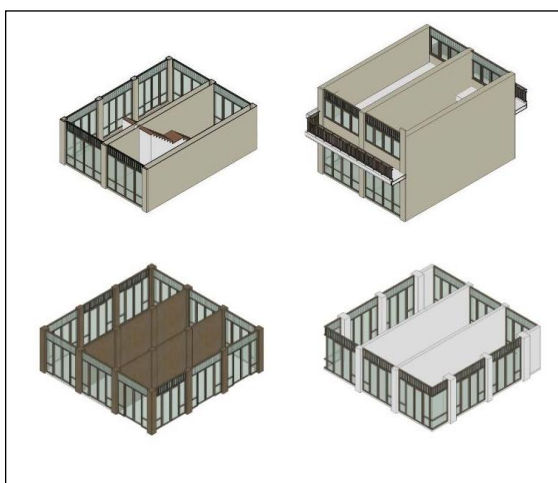

ภาพที่ 18 การวางห้องพักในแนวตั้ง

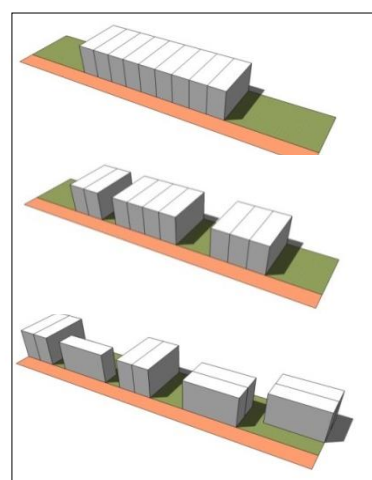
แนวทางการออกแบบส่วนพื้นที่ค้าขาย

1. ส่วนร้านค้าจะใช้สัดส่วนที่ 3x3 เมตร ในการกำหนดขนาดของร้าน นำมาประกอบเป็นร้านค้า โดยแบ่งเป็นร้านขนาด 3x9 เมตร และ 3x6 เมตร ในการวางผังจะเริ่มด้วยการวางผังแบบเรียงกันตามทางสัญจร และแบบที่วางตามผังเรือนไทย เพื่อให้เกิดเป็นพื้นที่โล่งที่แตกต่างกัน และนำสัดส่วนของบานเปิดแบบบานเพี้ยมหรือฝาลังมาสร้างรูปด้าน และอ้างอิงจากร้านค้าตึกแถวในบริเวณรอบๆ โครงการ

2. ส่วนด้านผังแม่น้ำเป็นร้านค้าที่มีบรรยากาศดี ดังนั้นจึงเหมาะสมที่จะเป็นส่วนของการพักผ่อน สำหรับโครงการโดยจะเป็นร้านอาหาร ลักษณะการวางร้านค้าจะวางให้เปิดช่องทางเดินระหว่างอาคารเป็นการล้อมอาคารเรือนแถวที่อยู่ติดทางสัญจรทางน้ำที่มีทางเชื่อมมาสู่ถนนอีกด้านของโครงการ

ภาพที่ 19 รูปแบบร้านค้าในโครงการ

ภาพที่ 20 รูปแบบการวางผังร้านค้า

ถนน

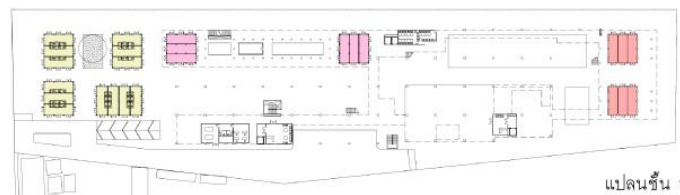
แม่น้ำ

แบบแสดงประเภทร้านค้า

- N
- ร้านค้าตึกแถว 2 ชั้น
 - ร้านค้าขนาด 3x6
 - ร้านค้าขนาด 3x9
 - ร้านค้าขนาด 3x9 (ร้านอาหาร)

แบบแสดงประเภทที่พักอาศัย

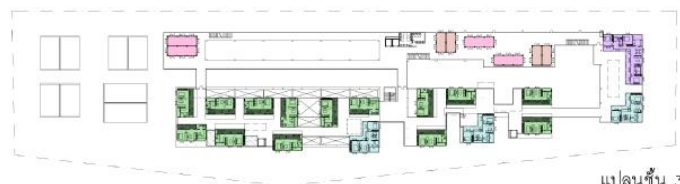
- ที่พักอาศัยแบบ 1 ห้องนอน 44 ห้อง
- ที่พักอาศัยแบบ 2 ห้องนอน 6 ห้อง
- ที่พักอาศัยแบบ 3 ห้องนอน 8 ห้อง

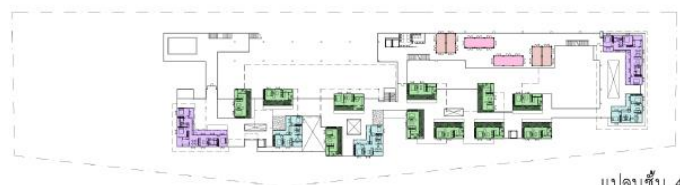
แปลนชั้น 1

แปลนชั้น 2

แปลนชั้น 3

แปลนชั้น 4

แปลนชั้น 5

แปลนชั้น 6

ภาพที่ 21 แสดงประเภทร้านค้า และที่พักอาศัย

ภาพที่ 22 รูปตัดตามยาวส่วนร้านค้า

ภาพที่ 23 รูปตัดตามยาวส่วนพักอาศัย

ภาพที่ 24 ทางเข้าจากถนนเจริญกรุง

ภาพที่ 25 ทางเดิน (ส่วนร้านค้า)

ภาพที่ 26 ทางเดินชั้น 4 (ส่วนพักอาศัย)

ภาพที่ 27 ลานชั้น 5 (ส่วนพักอาศัย)

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่าการใช้รูปแบบการวางผังของเรือนไทยที่วางให้แต่ละเรือนเป็นอิสระจากกัน นำมาประยุกต์ใช้จัดผังห้องพักของโครงการ โดยที่ห้องพักแต่ละห้องออกแบบให้สามารถระบายอากาศได้ ระเบียงด้านหน้าห้องเป็นเสมือนส่วนหน้าบ้านซึ่งสร้างระยะให้ตัวห้องนั้นไม่ไปชิดกับพื้นที่ทางสัญจร และยังเป็นพื้นที่นั่งเล่นด้านนอกสามารถทักทายคนที่เดินผ่านไปมาในโครงการได้ การสร้างงานเชื่อมระหว่างห้องพักที่แยกเป็นอิสระทำให้พื้นที่มากกว่าเป็นแค่ทางสัญจร แต่เป็นเสมือนพื้นที่กึ่งสาธารณะ สามารถหยุดทักทายกันได้โดยไม่ต้องไปขวางทางเดิน การซ้อนชั้นที่เหลื่อมกันของส่วนที่พักอาศัยนั้นช่วยให้มีแสงเข้ามาในอาคาร

ในส่วนของพื้นที่ร้านค้าก็นำเอาองค์ประกอบของรูปแบบร้านค้าเพื่อสะท้อนให้เห็นภาพร้านค้าในอดีต การจัดผังตามที่ได้ทดลองออกแบบนั้นทำให้เกิดพื้นที่ที่สาธารณะ โดยที่ไม่ขวางทางสัญจรหลักของโครงการ ทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่นั่งเล่นพักผ่อน และเชื่อว่าน่าจะสามารถเป็นพื้นที่พบปะกันของคนในโครงการได้

การนำเสนอการออกแบบในโครงการนี้เป็นการทดลองสร้างสถาปัตยกรรมที่เชื่อว่าสามารถกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนปัจจุบันให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น แน่นอนจะไม่เหมือนอย่างอดีต โดยเป็นการนำเสนอความเป็นสถาปัตยกรรมไทยรูปแบบหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เกียรติ จิระกุล และคนอื่นๆ. (2525). *ตลาดในกรุงเทพมหานคร : การขยายตัวและพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฤทัย ใจจงรัก. (2543). *เรือนไทยเดิม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกในพระบรมราชูปถัมภ์.

น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. (2555). *แบบแผนบ้านเรือนในสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:

ด้านสถาปัตย์พิมพ์.

ชูเกียรติ สิกขะเจริญ. (2558). “ศึกษารูปแบบปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่สถาปัตยกรรม (พื้นที่ทางจินตภาพ-พื้นที่ทางกายภาพ”. Veridian E-Journal, Silpakorn University 8.3 (กันยายน -ธันวาคม): 1115-1126.

ประติมา นิมเสมอ. (2555). “การต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีเรือนพื้นถิ่นชาวน้ำในลุ่มน้ำภาคกลาง.” *หน้าจั่วด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*, ฉบับที่ 8 (กันยายน 2554-สิงหาคม 2555): 1-28.

ผุสดี ทิพทัส. (2535). *สถาปัตยกรรม...ย้อนมองอดีต พินิจปัจจุบัน*. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์เมฆาเพรส.

ผุสดี ทิพทัส. (2545). *บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2545). *บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2546). *บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2546). *บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รักตระกูล ใจเพียร และต้นข้าว ปาณินท์. (2558). “พฤติกรรมการเรียนรู้กับสถาปัตยกรรม”.

Veridian E-Journal, Silpakorn University 8.3 (กันยายน -ธันวาคม): 1143-1161.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2541). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคนอื่นๆ. (2536). *พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน และอนาคต*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2539). *น้ำ : บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.

สุวิมล ณ ตะกั่วทุ่ง, กนกวรรณ ฤทธิไพบโรจน์ และจาศรี ดิสงส์ทิพย์, ผู้แปล. (2535). *ตลาดบก ย่านชุมชนแห่งนครสยาม*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล. (2544). *เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง*. กรุงเทพฯ:เจฟร็ิน.